

Christen Christensen Nestvedensis

Præst på Gotland 1616 – 1656

Af Jørgen Jensen

I kirken på Fårö, som ligger få hundrede meter nord for Gotland, er der opsat en mindetavle af malet træ, *Stora Kutatavlan* kaldet¹. Tavlen er opsat til minde om, at 12 sæljægere fra Fårö slap godt fra 14 dages ophold på en drivende isflage i vinteren 1602/1603

Mindetavlens øverste tredjedel består af en illustration af hændelsen. Hændelsen skildres som set fra Visby. Det ældste kendte billede af Visborg slot ses i venstre forgrund². Midten optages af en isflage befolket

Fig. 1. Den Stora Kutatavlan, Fårö. De 15 mand på isflagen er set fra Visby, med Fårö, Gotska Sandön, det svenske fastland og öland placeret rundt om dem. Versene taler for sig selv. Foto: Raymond Hejdström, Gotlands Fornsal.

med 12 mænd og 4 sæler. Isflagen er omgivet af Gotland, Fårö, Gotska Sandön, Öland og det svenske fastland. Derefter følger en beskrivelse på vers af hændelsen, efterfulgt af en kort taksigelsessalme.

Forfatteren er ukendt, men det er nærliggende at tro, at det er Christen Christensen Nestvedensis (Christianus Christianij Nestwedensis), som var præst på Fårö 1616 – 1620³.

Wi Faarøes mend, met rette maa sige,
 Om vor skeffne for fattig och rige
 Besee denne figur, læss vell och merck,
 Huor Gud er mechtig i modgang, och sterck.
 Wi eder det her affmale vilde,
 At i det andre igen fortelle.
 Der mand skreff Tusind, sexhundret och tre,
 Paa Sancti Mathiæ dag i Blide,
 Begierde wi paa Iisen at udgaa,
 Och fange Seelefisk var vor attraa,
 Men lycken gick oss anderledis and,
 Vor villie for uende, vær och vand.
 Ret femten mend vaare wi i følge,
 Som iisen førde offuer de bølge.
 Jacob Nors, den første jeg sige vill,
 Christoffer, och Eskild och Nors Michill,
 Thomas Butley, der til Anders Ousters.
 Staffen Gassemor och Hans fulde mett,
 Rasmus Simens och Hans Simens met vaar,
 Rasmus Ringuid och Peder Sudergaard.
 Bottell Sudergaard, Jorgen Mor, Hans Mor,⁴
 Vaare paa Iisen fra den faste Jord.
 Wi førdis till Gulland fra vort Faar Øe,
 Strax derfra och hend til Gullands Sandøe,
 Der haffuer tre aff de forneffnde mend,
 Fra oss till Sandøe begiffuet sig hend,
 Som vaar Peder och Bottill Sudergaard,
 Jørgen Mor met dem den tredie vaar.
 De førdis tillbage aff Guds forsium,
 Till Faar Øe igien baade karsk och sund.
 Wi andre bleffue paa Iisen alt fort,
 Motte følge den hend, viste ey huort.
 I angist, hunger, frost, och stor Liffs nød,
 For Øyen stod altid den bitter Død,

Wor spise vor usødet Seelekiød,
 Det motte wi tære foruden brød.
 I fjorten dage opholdt det vor lifff.
 Da kom Gud och hialp oss paa sammetid,
 At Iisen dreff hend til Suergis land,
 Och forløste oss da aff Dødens vond.
 Wor Frue dag i Faste wi igien kom,
 Till wort Faar Øe, hustru, børn, hus och hiem.

1618 Tacksigelse Till Gud for Naadig Beskermelse. 20 Apriliis⁵.

O Gud skee loff euindelig
 Wor Fader kier
 Som oss ledsagde naadelig
 Och ret regerd'
 At Dødens plage, i samme dage
 Oss ey forderffde.

O Jesu Christ Emanuell,
 Och Broder mild,
 Du vorst met oss i samme ferd,
 Och kunde still'
 At haffsens bølge ey kunde qvelle,
 Wor lifffues Ild.

O Hellig Aand altrøstis Gud
 Och Herre sød,
 Som oss aff drøffuelsen hialpst ud,
 Och store nød.
 Dit hellige naffn, bland qvind och mand,
 Skee ære medt, Amen.

Når tavlen først blev opsat 15 år efter hændelsen, må man formode at grunden er, at Christen Christensen først hørte om hændelsen, da han var blevet gift med en lokal pige, Judit Johansdotter fra Lauters på Fårö⁶. Fru Judit har måske haft slægtninge eller venner med på isflagen, i alle fald har hun fortalt sin mand om begivenheden, og han har anset de 12 mands redning for så mirakuløs, at det burde kundgøres for kommende slægter.

Carl Linné besøgte i 1741 kirken på Fårö, det eneste af kirkens inventar han beskriver er den stora kutatavlan: »Följande rim stå på dans-

ka uti samma tavla, dem jag nu allenast ändrat til dialekten«⁷. hvormed han mener, at han har oversat den danske tekst til svensk. Linné omtaler ikke taksigelsessalmen. Selv om intet tyder på, at den danske tekst er blevet forvansket ved mulige opmalinger, i forbindelse med Fårö kirkes restaureringer i 1761 og 1858/59, er det dog betryggende at have Linnés oversatte tekst.

Når hr. Christens præstegerning på Fårö kun varede 4 år skyldes det, at *det grofva folket* på Fårö forfulgte ham på grund af hans nidkærhed. Forfølgelsen var hårdhændet, den gik så vidt, at et kuglehul i Fårö kirkes tidligere altertavle, efter sigende, skyldes en mordtrussel mod Christen Christensen⁸.

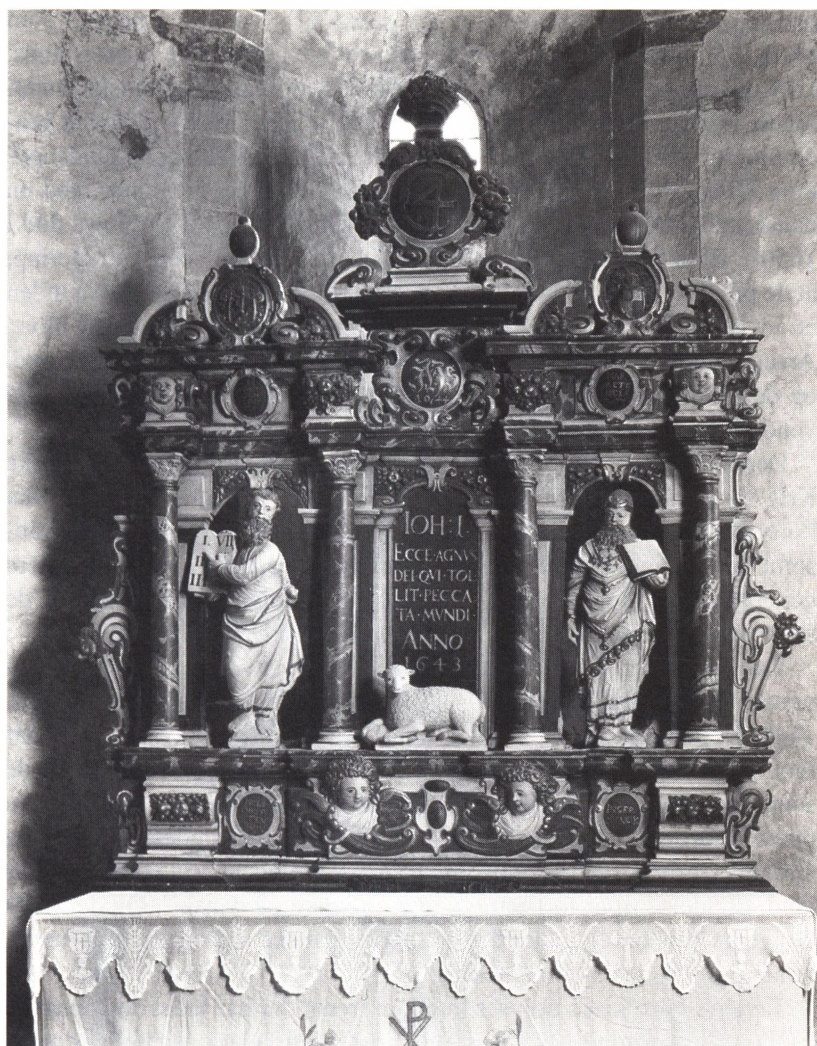
I 1620 flygtede familien Christensen fra Fårö til Visby, og allerede samme år fik han, efter anbefaling fra sin bror Niels, embedet som præst i Öja på det sydlige Gotland. Niels Christensen var ritmester i det gullandske rytteri og havnefoged i Burgsvik havn, som ligger tæt ved Öja⁹. Hr. Christen havde måske lært noget af opholdet på Fårö, eller også var *det grofva folket* i Öja mindre groft, for fra denne embedsperiode omtales han som »lärd och mycket exemplarisk«¹⁰.

Christen Christensen fødtes i Næstved i 1594¹¹. Han blev indskrevet ved Københavns Universitet d. 27 juni 1612¹². Blev hans embedstid på Fårö kort, blev embedstiden i Öja til gengæld lang. Den varede i 36 år, til hans død i 1656. Hr. Christen blev rig, omend ikke på kameler, køer og faar, så dog på børn og guld. Guldet stammede fra tilhuggede gotske sandsten, som i stor udstrækning fragtedes fra havnen i Burgsvik til de store slotsbyggerier i Danmark, Sverige og Tyskland¹³.

Hr. Christen var kunstinteresset. Under sin embedsperiode i Öja, lod han opsætte en ny prædikestol (1628) skåret af snedker Johan Holst fra Visby. I 1643 lod han stenhugger Peder Cran udføre en altertavle og dekorationer til præstegården¹⁴.

I 1644 døde Gotlands superintendent Olaus Phocas Staphropski efter 16 år i embedet, ifølge Spegel har han *lemnat effter sig ett godt namn*¹⁵. Den 23. april 1645 udnævnte Chr. IV sognepræsten i Vall og Högrän, provst over Gotlands midterste treding, Hans Nielsson Strelow til midlertidig superintendent.

Dittmer mener det er usikkert om udnævnelsen nåede Gotland för Sverige overtog øen¹⁶. Ved freden i Brömsebro i august 1645, efter knap 300 års dansk styre blev Gotland afstået til Sverige for 30 år. Den 8. april 1646 udnævntes Strelow til Gotlands første svenske superintendent. Strelow fødtes i Visby i 1587, og det menes at han fik sin skoleuddannelse i Visby, og at han var student fra Københavns Universitet.

Stenhugger Peder Crans altertavle (altarpupsats) i Öja kirke, Gotland. Christen Christensen lod tavlen opsætte i 1643. Den bærer ikke hans navn, derimod er sønnerne Hans (f.1623) og Niels (f.1648) samt deres hustruer nævnt i de fire medaljoner. Foto: Raymond Hejdström, Gotlands Fornsal.

Han er kendt som forfatter til *Den Guthilandske Cronica*, som udkom i København i 1633. Selvom Strelow opfattes som noget af en landsforræder i Danmark, og selv om man fra svensk side så på hans *danskvænlighed* med megen mistro, er der ingen tvivl om, at den svenske regerings valg af ham som superintendent var et klogt træk. Han søgte efter

bedste evne at gøre overgangen fra dansk til svensk så smertefri som muligt. Strelow stod fast på sit, og den øvrige gotlandske præstestands, krav om at præsterekruttering skulle finde sted blandt gotlandske studerende, selvom dette blev vanskeliggjort af at præsterne vedblev at sende ungdommen til Københavns Universitet. I 1648 klagede landshøvding Ulfsparre over at Strelow foretrak at udnævne personer med en dansk uddannelse, disse klager fortsætter indtil 3 år før Strelows død i 1656¹⁷. Efter overtagelsen af Gotland beordrede den svenske regering, at de præster, der ikke ville gå i svensk tjeneste skulle forlade øen inden et år. Ligesom Christen Christensen valgte de fleste præster at blive. Årsagerne hertil kan være, at de dels nødtigt ville miste deres levebrød, og dels at de forventede at Gotland efter de 30 år, eller tidligere, ville vende tilbage til Danmark.

Deres håb gik i opfyldelse, omend meget kortvarigt. Under Skånske Krig var Gotland under dansk styre 1676 – 1679. Både før og efter det kortvarige danske mellemspil optrådte de svenske myndigheder skånsonmt på Gotland. Befolkningen havde sikkert danske sympatier i flere generationer,¹⁸ og præsterne mere end befolkningen som helhed, da de fleste var født og havde fået deres uddannelse i Danmark.

Tre af Christen Christensens sønner blev præster. Hans, f. 1623, blev præst i Heinum, Gregers, f. 1625 blev præst i Fardhem, og Niels, f. 1648, i Hablingbo,¹⁹ Niels tog navnet Stenman, et velvalgt navn når man tager i betragtning hvorfra familiens rigdom stammede. Trods de svenske myndigheders gentagne instrukser om at svensk skulle være prædikesproget, var man i praksis meget smidig, således fik Hans og Gregers Christensen så sent som 1687, 42 år efter Sverige overtog Gotland, tilladelse til at fortsætte med at prædike på dansk²⁰. Og det trods Gregers Christensen under det kortvarige danske intermezzo var fungerende provst i den sydlige treding²¹.

Tavlen i Fårö kirke oplyser intet om hvem der har ladet den opsætte. I Öja kirke derimod har Christen Christensen ladet opsætte en donortavle som ikke lader os i tvivl. Desværre er den korte tekst på latin, så en sammenligning med Fårö tavlens sprogbrug er umulig: *Monumentum hocce Christianus Christiani Pastor hujus ecclesiæ et Uxor ejus Margaretha Nicolai honori Deo et Templo posuere 1643*²². Som det fremgår af fig. 3 er der på et senere tidspunkt tilføjet en epitafietekst. Judit Hansdatters ældste søn Hans Christensen er en mulig ophavsmand.

Donortavlen er af oliemalet sandsten, og årstallet 1643 viser, at den er samtidig med altertavlen (altaruppsatsen). Selvom det er en grammatisk

Kombineret donortavle og epitafium for Christen Christensen og hans to hustruer. Tavlen er antagelig udført af Peder Crans. Öja kirke, Gotland.

Tavlens tekst lyder: »Christen Christensen Nestv., 49 år, Guds hyrde i denne kirke og hans højtelskede hustru Margrete Nielsdatter, 25 år, har ladet dette monument opsætte til Öja kirkes udsmykkelse. Han døde 5 oct. 1656. Hun døde 4 marts (ell.maj) 1694. Også til minde om hans første hustru Judit Hansdatter, en meget from kvinde som stille døde i Herren, 48 år gammel, 8 sept. 1641«. Den første sætning kan også oversættes: Christen Christensen Nestv., 49 år, præst i denne Guds kirke ...«. Jeg tror, at den første oversættelse er mest i det 17.århundredes ånd. Foto: Gotlands Fornsal.

umulighed, tror jeg at *Monumentum hocce* også henviser til alterdekorationen.

Den stora kutatavlan er ikke det eneste danske indslag i Fårö kirke. Lodsformand Edvin Hamstedt har bygget en smuk model af skoleskibet Danmark, og omkring 1960 skænket den til kirken. Modellen er opstillet i en glasmontre tilhøjre for indgangen til kirken.

Noter

1. Fårö kyrkoråd, Fårö Kyrka kort historik, uden tryksted, -år, paginering. Kut er gotlandsk for sæl.
2. op. cit.
3. Lemke, O.W., Visby stifts herdaminne, efter mestadels otryckta källor utarbetat, Örebro 1868, s.141. Se også: Carman, S. & Roosval, J., Sveriges Kyrkor, Gotland, Kunsthistorisk Inventarium, Vol. 2, Stockholm 1935, s.7 – 8.
4. De nævnte personer stammer fra det nordøstlige Fårö. Stednavnene Sudergård, Ringvide, Gasmora, Nors(holmen) forekommer på Landmäturvärkets Gotlandskarta fra 1986. Manden med det engelsk klingende navn Thomas Butley må komme fra den lokalitet på Fårö som nu hedder Butleks.
5. Alle datoer er efter gammel kalender.
6. Fårö kyrkoråd, op. cit. Navnet kan også være Judit Hansdatter, Johansdotter kommer sikkert fra Latin. Cf. fig. 3.
7. Linnè, Carl, Öländska och Gotländska Resa ... år 1741, Stockholm 1977, s.187 – 188. (s.199 – 201 i originaludgaven, Uppsala 1745).
8. Fårö kyrkoråd, op. cit.
9. Lemke, O. W., op. cit. Se også: Björkegren, R., När Gotland var danskt lydland, Visby 1931, s.121.
10. Lemke, O. W., op. cit., loc. cit.
11. op. cit., loc. cit.
12. Smith, H. Birket, (ed), Kjöbenhavns Universitets Matrikel 1611-1667, Kjöbenhavn 1890, s.6.
13. Lemke, O.W., op. cit., s.141. Se også: Jonsson, Marita & Lindquist, Sven-Oluf, Vägen till Kulturen på Gotland, Visby 1987, s.197.
14. Lemke, O.W., op. cit. s.416.
15. Spegel, H., Rudera Gothlandica, Visby 1901, (genoptryk), s.99. Olaus Phocas Staphrophski var søn af Phoca Staphrophski, en russisk adelsmand som deltog i flere af Storfyrstens felttog mod Polen, Livland og Sverige. Han blev taget til fange under et dansk felttog til Øsel og sendt til Fr. II. Efter han var gået over til den lutherske tro blev han dansk embedsmand (sølvmaster hos Chr. IV). Se: Pontoppidan, Erik, Marmora Danica, Vol. I, Hafniæ 1739, s.141. Sønnen Olaus blev rektor ved skolen i Slagelse, i 1617 fik han magistergraden, og i 1619 blev han sognepræst ved St. Peter i Næstved. Se: Bricka, C.F., (ed.), Dansk Biografisk Leksikon, Vol. 16, København 1902, s.290.
16. Dittmer, Ulf, Hans Nielssøn Strelow och hans gotländska krönika, i Från Gotlands dansktid, Visby 1961, s.116.
17. Dittmer, Ulf, op. cit. s.112 – 119.
18. Björkegren, R., op. cit. s.147.

19. Lemke, O.W., op. cit., s.141.

20. Lemke, O.W., op. cit., s.176, 326 – 327.

21. Lemke, O.W., op cit., s.302.

22. Lemke, O.W., op. cit., s.416. (Margrethe Nielsdatter var hr.Christens anden hustru).

Summary

In the church of Fårö, just north of Gotland, a memorial tablet commemorates the rescue of twelve seal hunters, who had been adrift on an ice floe for two weeks in the winter 1602/1603. On the tablet is an account of the incident, in verse, and a short hymn of thanksgiving, both in Danish. The author of both poem and hymn was probably Christen Christensen Nestvedensis, and they are his only known surviving literary works. He was vicar at Fårö from 1616 – 1620. In 1620 he moved to the parish of Öja in southern Gotland, where he was vicar until his death in 1656. Also at Öja evidence of his interest in art can be seen. A new pulpit and an altar decoration of local sandstone was donated by Christianus Christiani et uxor ejus. At the peace of Brömsebro in 1645, Gotland, which had been Danish for nearly 300 years, was surrendered to Sweden for thirty years. Except for the years 1676 – 1679, during the Scanian War, Gotland has remained Swedish. Like most of the vicars in the ceded province, Christen Christensen chose to remain in his parish under Swedish rule. The careers of Christen Christensen and three of his sons, who were also vicars of parishes on Gotland, and of the Danish superintendent (bishop) of Gotland, Hans Nielssøn Strelow, illustrate the change from Danish to Swedish as the language of the church. Strelow, who was appointed Swedish superintendent in 1646, succeeded in making the moderate Swedish church policy yet more moderate by a combination of flexibility and – when he deemed it necessary – stubbornness. Two of the Christensen brothers got permission of the Swedish authorities to continue to preach in Danish as late as 1687.